

Nr 1718

av herr Svanström m. fl.

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:28 angående den statliga kulturpolitiken.

Kungl. Maj:ts prop. 1974:28 tecknar riktlinjer för en aktivare kulturpolitik. Departementschefen framhåller på flera ställen (bl. a. s. 349 och 351) vikten av att kulturminnesvården förutom de enskilda objekten omfattar hela kulturmiljöer. För en effektiv kulturminnesvård är det emellertid väsentligt att känna monumentens och miljöernas läge och utsträckning samt att ha en upprättad beskrivning över dem. Detta gäller även för all service och information, för planering och utbildning, utställningar och hembygdsaktiviteter osv.

Genom 1937 års riksdagsbeslut om att alla fasta fornlämningar skall redovisas på den ekonomiska kartan (prop. 1937:237, jordbruksutskottet 1937:74 s. 62) finns redan ett rationellt instrument för fornlämningsredovisning, riksantikvarieämbetets fornminnesinventering. I brist på resurser har redovisningen dock inte blivit vad riksdagen avsåg. Med relativt obetydlig resurst förstärkning borde denna likväl kunna fulländas. Därtill skulle kulturmiljöer vid fältarbetet kunna beskrivas och avgränsas. En relativt obetydlig påhyggnad torde också ge fornminnesinventeringen möjligheter att lämna all den service och information som är så angelägen.

Vad som i dessa avseenden inte belysts av MUS 65 eller i prop. 1974:28 eller endast till dels tagits upp är behovet av

1. vidgad inventering med redovisning av kulturmiljöer och

2. personal för service, information och skötsel av inventeringens arbetsarkiv m. m.

Den vidgade inventeringen bör ytterst syfta till att skapa ett landsomfattande kulturhistoriskt register och en kulturhistorisk registerkarta. Riksantikvarieämbetet har påbörjat en sådan vidgning i sitt samarbete med rikets allmänna kartverk. Så har överenskommelse i januari i år träffats mellan kartverket och ämbetet att vid revideringen av den ekonomiska kartan införa fasta fornlämningar utan i markytan synlig begränsning. Symbolen kommer att bli ett run - R inom Parentes (R).

I samband med revideringen av den ekonomiska kartan bör emellertid också andra fasta fornlämningar redovisas som hittills icke regelmässigt förtecknats eller införts på vare sig de ekonomiska kartorna eller ämbetets fältkartor. Hit hör *hoplats- och bebyggelselämningar, övergivna agrara lämningar, övergivna industri- och arbetsplatslämningar, kommunikationslämningar och andra äldre kulturelement*.

Om resurser ges att förteckna detta tar rekognoscören under fältarbetet en god överblick för miljöbeskrivningar. Denna blir ett komplement

till själva registreringen och illustrerar inom ett avgränsat landskapsrum kulturhistoriska sammanhang och förlopp. Sådana miljöbeskrivningar, där även bebyggelsemiljöer bör ingå utan särskild beskrivning av varje byggnad, är vad som kommer att erfordras för att levandegöra vår odlings framväxt och för att få ett objektivt underlag för bevarande och vård, för planering, inte minst för fysisk riksplanering (jfr prop. 1972:111, 1974:1, bil. 14, s. 5 och 6, 1974:28, s. 349, 351, 389), för andra kulturminnesvårdande åtgärder och däribland för prioriteringar av skilda slag.

Kostnaden för denna vidgade inventering i samband med revideringen av den ekonomiska kartan kan som antydde inte behöva bli så hög. Det är nämligen inte själva antecknandet och kartmarkeringen som är kostsam utan den uppbyggda organisationen och rekognoscerandet. Om man vid rekognosceringen förtecknar 10 i stället för 5 eller 200 i stället för 100 platser innehåller detta marginella merkostnader. Skulle man däremot i efterhand vilja komplettera redovisningen får man än en gång de dryga kostnaderna för organisation och fältrekognoscering jämte de nämnda marginella kostnaderna för själva förtecknandet och kartredovisningen.

För ett vidgat investeringsprogram i samband med revideringen av den ekonomiska kartan tillkommer emellertid kostnader som inte direkt sammanhänger med vidgningen utan med den hittillsvarande låga resurstilldelningen. Från tiden efter sista världskriget kom 1950 års besparingsutredning och departementschefens ställningstagande i anslutning härtil att verka i riktning mot för låg anslagstilldelning för själva fältrekognosceringen (prop. 1951:10 s. 59). Besparingsutredningen ansåg "rimligt att inventeringen tills vidare bedrivs i långsammare takt", och departementschefen förutsätter 1951 att oförändrad "anslagsanvisning (till fornminnesinventeringen) icke skall verka försenande på den ekonomiska kartan". Eftersom kartläggningsarealerna och svårighetsgraden i inventeringsarbetet samtidigt ökade innebar den oförändrade anslagstilldelningen, som sedan dess i stort sett varit normerande, en försämrad fornlämningsredovisning. Endast stråk och bygder som erfarenhetsmässigt hade fasta fornlämningar från förhistorisk tid kunde i stort sett rekognosceras. Vid stickprovsinventeringar inför förslag till revidering (prop. 1968:11, s. 135 och 136) av den ekonomiska kartan visade sig resultatet av den använda inventeringsmetoden bli mycket ojämn. Så hade t. ex. endast ca 50 % av fornlämningsplatser inrekognoscerats på vissa kartblad. Riksantikvarieämbetet redovisade ovanstående i remissvar den 9 april 1970 till rikets allmänna kartverk angående planer för den ekonomiska och den topografiska kartans revidering m. m.

I samband med den ekonomiska kartans revidering behöver sålunda en omrekognoscering ske för att avhjälpa bristerna i nuvarande fornlämningsredovisning. Av ämbetets yttranden att döma bör kompletteringar och ett vidgat inventeringsprogram kunna genomföras med nuvarande organisation men med en fördubbling av antalet fältrekognoscerare vid årlig kartläggning av ca 200 kvadratmil (= 40-50 tillfälligt anställda

under 45 dagar eller med nuvarande arvoden till en merkostnad av 200 000–300 000 kronor för 200 kvadratmil per år).

Här bör emellertid framhållas att rikets allmänna kartverk beräknar na en revideringstakt av ca 200 kvadratmil först i början av 1980-talet. I år revideras ca 15 kvadratmil (prop. 1974:1, bil. 14 s. 63).

Slutligen återstår det stora problemet med det insamlade materialets skötsel och utnyttjande. MUS 65 har observerat detta och föreslagit att en antikvarietjänst överflyttas från den fältarbetande personalen till service och information via det insamlade materialet.

Härvid är att märka att fornminnesinventeringens personal och de årliga anslagen är helt dimensionerade till samarbetet med kartverket. Undantag utgör samarbetet med centralnämnden för fastighetsdata och med lantmäteristyrelsen. Riksdagarna 1969 och 1973 beviljade särskilda medel för dessa ändamål på anslaget till fornminnesinventering. Detta understryker att fornminnesinventeringens organisation (antal fasta tjänster) och anslagstilldelning är helt avpassade för det fältarbete som krävs för den ekonomiska kartan. En minskning med en antikvarietjänst skulle leda till ytterligare försämring av den ovan nämnda bristande kvaliteten i fornlämningsredovisningen på den ekonomiska kartan.

Man kan sålunda inte rimligen minska den personal som har ansvaret för samarbetet med kartverket. Samtidigt kvarstår, som MUS 65 framhallit, behovet av kvalificerad personal och biträdespersonal för alla servicefunktioner och för utnyttjandet av detta i sin klass enastående material.

Det insamlade materialet är oundgängligt för kulturminnesvårdande åtgärder, för utvärderingar av olika slag som exempelvis fysisk riksplanering, för utvecklings- och utredningsarbeten, för ärendebehandling och granskningsuppgifter, som underlag för beslut på kommunal, regional och central nivå, för service och information, för utställningar, forskning, utbildning, hembygdskunskap, studiecirklar, fritidsaktiviteter m. m.

Att detta betydelsefulla material ligger svåråtkomligt i brist på personal kan inte vara rationellt. En första åtgärd borde vara att det publicerades och att det efter bearbetning översiktligt kommenterades.

Detta är emellertid frågor som bör uppdras åt den föreslagna organisationskommittén (prop. 1974:28, s. 384) att utreda och lämna förslag om.

Med stöd av det anförda hemställes

att riksdagen måtte besluta

1. att hos Kungl. Maj:t anhålla om att riksantikvarieämbetet ålägges att i samarbete med lantmäteriverket (tidigare rikets allmänna kartverk) vidga sitt inventeringsprogram till överensstämmelse med 1937 års riksdagsbeslut samt att i samband härmed och med den ekonomiska kartans revidering beskrivningar upprättas över kulturmiljöer samt avgränsa dessa på ämbetets fältkartor till den ekonomiska kartan,
2. att årligen pröva anslagsbehovet till fornminnesinventeringen med hänsyn till detta programs genomförande,

3. att hos Kungl. Maj:t begära utredning om och förslag till organiserandet av de service- och informationsfunktioner som det insamlade inventeringsmaterialet ger upphov till, att föreläggas 1975 års riksdag.

Stockholm den 3 april 1974

IVAN SVANSTRÖM (c)

LARS SCHÖTT (m)

ROLF WIRTÉN (fp)

KARL-ERIC NORRBY (c)